

ДЕВІАНТНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО УСНОГО МОВЛЕННЯ: ОРФОЕПІЧНИЙ АСПЕКТ

Дружинець Марія Львівна

*доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української
мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
mriiad68@gmail.com*

Мова не стоїть на місці, еволюціонує. Змінюється і сама норма під впливом як зовнішніх – екстралінгвальних чинників (суспільно-політичні процеси, інформаційні технології; психологічні зміни соціуму; модифікації в культурній, естетичній сферах дійсності; прискорений розвиток науки та техніки, виробництва, зміни в освіті; інтеграція більшості країн світу, міграційні процеси [3, с. 74]), так і чинників внутрішніх мовних змін (закон традиції (стримує появу та розвиток інновацій, сприяє правописній уніфікації знакових засобів вираження, засвідчує регулярність уживання мовних одиниць, однотипність внутрішньомовних відношень), закон аналогії (стимулює мовну еволюцію), закон економії (відбір найраціональніших мовних засобів), закон суперечностей, протиставлень, які ніби зсередини готують мовні зміни [3, с. 75]).

Мовна норма може змінюватися як у бік удосконалення (відновлення), так і в бік деградації (погіршення, занепад). Деградація – це зовнішньо зумовлена не незворотна зміна хоча б одного елемента системи, яка обов'язково веде до погіршення якостей (параметрів) усієї системи і насамкінець – її руйнації [1, с. 12]. Спричиняються такі процеси девіаціями, мовленнєвими помилками, які вважають різновидом девіацій разом з аномаліями, неточностями, неправильністю, погрішностями тощо. Мовленнєві помилки – ненавмисні відхилення мовлення від норм, правил мовної системи й узусу, не викликані зміненими станами свідомості, патологією [5, с. 359].

Проблему мовних девіацій, помилок та їх прагматичну сутність сьогодні розробляють такі відомі науковці, як Ю. Апресян, Ф. Бацевич, Т. Булигіна, Ю. Городецький, В. Дєвкін, І. Кобозева,

Т. Космеда, О. Кубрякова, Р. Лакофф, Н. Лауфер, О. Кукушкіна, І. Сабурова та ін.

На вимовному рівні прикладами таких помилок, на думку О. Пономарева, найчастіше є якісна редукція ненаголошених голосних; альвеолярний тип вимови звуків [д], [т], [н] (притаманний окремим говіркам української мови); дорсально-зубна вимова звуків [т'], [д'], які звучать як [з'], [с']; м'яка вимова [л'] перед [е], [р'] у кінці слова: [л'е'кц'іја], [л'і'кар']; м'яка вимова звуків [ж'], [ч'], [ш'], [дж']; вимова звука [г] замість [ґ] у словах *танок*, *тава* та ін., асиміляція приголосних щодо участі носового резонатора; неправильне наголошування слів; гучна мова; інтонація мовця (різкі короткі інтонації) та ін. [6, с. 23-24]. Н. Тоцька, розглядаючи орфоепічні помилки, виокремлює фонологічні (зумовлюються незнанням звукового складу сучасної української літературної мови і виявляються в заміні якоїсь фонемі зовсім іншою) та фонетичні (вимовні недогляди, що виявляються у вимові різних варіантів фонем) [7, с. 84-85].

До причин порушення орфоепічних норм учені уналежнюють вплив екстралінгвальних факторів – наприклад, ЗМІ [4, с. 20]. Ми ж до таких причин уналежнюємо і вплив правопису, діалектного оточення, вплив на вимову близькоспорідненої мови, відсутність до 90-х років ХХ ст. літери ґ в українському алфавіті (унаслідок вилучення в 30-ті роки ХХ ст.). Причинами порушення орфоепічних норм є й асиміляційне вилучення, асимілятивне втручання, асимілятивний наступ, здійснені українським правописом 1933 року, зокрема ліквідація орфографічних норм (літери ґ), що призвела й до ліквідації орфоепічних. Асиміляційне вилучення стосувалося знищення йотації голосних звуків [а], [у], [о] (замість я, ю, йо), на зразок тепер нормативного *соціальний* замість відповідного до законів української фонетики *соціяльний*, *Іуда* – *Юда*, *іон* – *йон* [8, с. 31]; асимілятивне втручання у слова іншомовного походження при передаванні звукосполуки *ав* через *ау* на зразок *аудиторія* замість *авдиторія* [8, с. 32]; асимілятивний наступ на грецьку літеру *тета* – через що *етер*, *катедра* перетворились на *ефір*, *кафедра*) [8, с. 30], що свідчить про руйнування автетичної фонетико-орфоепічної

системи, зокрема про руйнування сонорності української звукової системи.

Отже, усне мовлення у багатьох випадках залишається недосконалим у плані вимови. Якщо в українськомовних регіонах ця проблема менш помітна, то в російськомовних вона набуває особливої гостроти через постійні інтерференційні впливи та соціолінгвістичну ситуацію. Дотримання норм літературної вимови має велике значення для загального рівня культури розвиненої особистості та лінгвосоціуму в цілому.

Список використаних джерел

1. Бондар О. І. Деградація лінгвосоціуму: ознаки і типи. *Записки з загальної лінгвістики*. Одеса : Астропринт, 2001. № 3. С. 10–15.
2. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 367 с.
3. Літературна норма і мовна практика : монографія / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А., Сюта Г. М., Чемеркін С. Г. Київ, 2013. 320 с.
4. Прокопова Л. І., Тоцька Н. І. Соціофонетичний нарис українського мовлення сучасної молоді. *Мовознавство*. 1990. № 6. С. 17–26.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Сучасна українська мова / за ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 2001. 400 с.
7. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Орфоепія. Графіка і орфографія. Київ : Вища шк., 1995. 151 с.
8. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей). Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 332 с.

МЕДІАЛІНГВІСТИКА У МОВНОМУ ДИСКУРСІ: СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Кізюк Ольга Ярославівна

кандидат філологічних наук, firman.olga@gmail.com

У сучасному світі медіалінгвістика важлива як для суспільних процесів, так і для міжособистісної комунікації: «Мова засобів масової інформації – одна з найбільш впливових сфер мови. Із плином часу вплив цієї мови збільшується. Художнє, наукове, офіційне мовлення за мірою впливу на літературну мову непорівнюване з